

Vepsän ja lyydin karitiivadjektiivit ja niiden analogiset muotoryhmänvaihdokset

Ims. kielten karitiivadjektiivien ksm. muodot ovat olleet tyyppiä **kalaitoin*: **kalattoman*: **kalaitointa*, **kädeltöin*: **kädettömän*: **kädeltöintä*. Johtimen aikaisempi muoto on ollut **-itöim* (< **-itäim*: **-ttama*)¹, ja sen ainekset *-tt(a)* + *(i)ma*, joista edellisen alkuperässä on vielä jonkin verran epäselvyyttä, etäsukukielissä tavattavien vastineidensa perusteella sängen vanhoja.² Ims. kielten kannalta mielenkiintoinen *i* ei liene alkuaan kuulunut johtimeen, mutta on jo varhain, ehkä jonkin analogian perusteella, liittynyt tavunloppuisen *m* (< *n*) :n eteen³. Karitiivadjektiiveja ja niihin rinnastettavia *-maton*, *-mätön*-johtimellisia adjektiiveja⁴ on kaikissa ims. kielissä. Vain liivissä johdin ei enää ole produktiivinen, mutta sellaiset muodot kuin *külltöm* (SjW, Kett., LW 171 a) 'mykkä', vrt. suom. kuulematon, vir. kuulmatu, osoittavat johdostyyppiä sielläkin tavattavan. Karitiivadjektiiveissa on morfologisia erikoisuuksia, joista eräät ovat laaja-alaisia, eräät vain paikallisia.

Vepsässä ja lyydissä karitiivijohdin tavataan sekä yksikön- että monikonvartaloon liittyneenä, esim. vÅ Reino Peltola *korvatijn* 'korvapuoli, korvaton', *korvitijn* 'korvia vailla oleva (esim. puuastia)', *kädetijn* 'käsipuoli', *käžitijn* 'käsia vailla oleva', *silmatijn* 'silmäpuoli', *silmitijn* 'silmiä vailla oleva', vÅ Tunkelo *tukitijn* 'hiukseton', vK Tunkelo *armotoi* 'huoltajaton', *hambhitoi* 'hampaaton (jolta useat t. kaikki hampaat puuttuvat)', lyyd. LSK Sununsuu *kädetöine*, Bošši *kädetöine* 'käsipuoli', *käžitöine* 'kädetön (jolta molemmat kädet puuttuvat)', *hambahatöine* 'hampaaton (jolta hammas on poissa)', *hambahitöine* 'hampaaton (*kudama, n hambahid eu, n e*)'. Samantyyppisiä monikonvartaloon perustuvia karitiivijohdannaisia kuin näissä vepsän ja lyydin esimerkeissä on todettu kaikista ims. kielistä liiviä lukuun ottamatta. Suomen vanhassa kirjakielessä niitä on mm. Agricolalla, Kollaniuksella ja Jusleniuksella, esim. Agr. Cunniojttomuxen 'kunniaattomuuden' Rk. 355 b, äritöin 183 b, ärittömē 185 a, Lapsitoin UT 254 b, Koll. weroitoin, weroitonda, Jusl. jalwottoman. Vastaavanlaisia muotoja on merkitty pohjalais-, hämäläis- ja savolaismurteista, esim. Muhos *hampaito-*, Urjala *jalötonta*, Juva *jaloto*, Iisalmi *silimitön*, Kesälahti *jalotonna*, Ilomantsi *avuttoman*⁵. Jokunen harva monikonvartaloon perustuva muoto on päässyt yleiskieleemme, esim. silmitön. Muita muotoryhmää valaisevia esimerkkejä ims. kielten alalta: karj. Genetz *hambahitoin*, aun. *hambahitoi*, Salmi Pohjanvalo *harjuama-*

¹ Ks. mm. Rapola, Suomi V 17 s. 253—, Vir. 1920 s. 59 ja Hakulinen, SKRK I s. 40.

² Szinnyei, Finn.-ugr. Sprachwiss. ss. 91—92, Toivonen, Vir. 1928 ss. 185—186 ja Hakulinen, SKRK II ss. 92, 157.

³ Ravila, FUF XXIV s. 45.

⁴ Knut Cannelin, Vir. 1930 ss. 238—244 ja Hakulinen, SKRK I ss. 182—183.

⁵ Rapola, Suomi V₁₆ ss. 247—249.

t|oi, *-tomii* 'harjaamaton', *malttamat|oi*, *-toman*, *-tomua* 'osaamaton, taitamaton', vatj. Kettunen *sermitō*, *juma|oitō*, Alava *tuntemōittōmilō kujōitō* 'tuntemattomille kujille', vir. Wied. *jalutu*, gen. *jalutuma* 'lahm, fussels, ohne Füsse', *käetu*, gen. *käetuma* = *käzitu*, *käzitu*, gen. *käzituma* 'handlos, ohne Hände', *silmatu*, *-ma* 'blind', *silmitu*, *-ma* = *silmatu*. Yksikön- ja monikonvartaloon perustuvien muotojen ero on alkuaan ollut sama kuin yleensäkin yksiköllisissä ja monikollisissa ilmauksissa. Yhteys abessiivin muotoihin, joihin karitiivijohdannaiset liittynevät, näyttää tällä tavoin kiinteältä. Alkuperäiset suhteet ovat esim. vepsässä, kuten Reino Peltolan aineisto osoittaa, hyvin säilyneet, mihin osaltaan on vaikuttanut pelkkien abessiivin muotojenkin käyttäminen attribuutin tavoin nominien yhteydessä, esim. vK Korbala Kettunen *mužikata ak* 'miehetön akka', vrt. Tšikla *Hö muga antlihe häne|e leibänke havadon* 'Niin antoivat hänelle leipäsäkin' NVM 476: 1. Lyydissä on myös eroa yksikön- ja monikonvartaloon perustuvien johdannaisten välillä, mutta on esimerkkejä myös merkitysten yhtäläistymisestä, esim. Sununsuu *šilmätöine* 'sokea', Tiudia *šilmitöine* 'ibidem': *kažimpoig om vie š.* Eräissä tapauksissa yksiköllinen ja monikollinen johdos ovat voineet saada oman erikoiskäyttönsä. Edellä mainitusta suom. *silmätön*-sanasta Nykysuomen sanakirjassa on esimerkit 'silmätön toukka, kampelan silmätön puoli ja silmätön neula', jotka hyvin riittävät merkityksen osoittamiseen, sanasta *silmitön* taas on 15-rivinen artikkeli, jossa mainitaan merkitykset 'silmätön, sokea, hillitön, vimmattu, suunnaton, häikäilemätön, raivoisa' yksityiskohtaisin näyttein valaistuna. Näiden eri vartaloihin perustuvan kahden karitiivijohdteivyyden olemassaoloa jo Ojansuu piti kantasuomeen palautuvana⁶, ja tätä käsitystä voitaneen pitää oikeana.

Toisena, vieläkin tärkeämpänä vepsälle ja lyydille tunnusomaisena erikoispiirteenä on karitiivijohdannaisten analoginen siirtyminen toisiin muotoryhmiin. Eräissä tapauksissa tämä on koskenut vain yksityisiä paradigmanmuotoja, joskus taas koko paradigmaa. Näissä siirrymissä on yksityiskohtia, joita tähänastinen tutkimus ei ole riittävästi valaissut.

Vepsän karitiivijohdannaissa huomio kiintyy ennen kaikkea yks. nominatiiviin ja partitiiviin.

Yks. nominatiivi on vÄ:ssä ja vK:n Särgjärven ja Pondalan murteissa säilyttänyt äänneläillisen konsonanttivartaloisen muotonsa aina loppu-*n*:ää myöten, esim. vÄ Kaskesoja *agdatēin* 'loputon', *ažžatein* 'asiatön, perätön', *bardat|ēin*, *-i|in* 'parraton', *kelet|ēin* ~ *-i|in* 'mykkä', Matvejanselkä *dumatein* 'jumalaton', vK Särgjärvi *gaugat|ēin*, *-omad* 'jalat|on, -tomat', *huu|ēin* 'huuleton', Pondala *hambhitoin* (uk) 'hampaaton'⁷. Muualla vK:ssa paitsi Särgjärvellä ja Pondalassa ja kaikkialla vE:ssä nominatiivi on muuten edelliseen verrattava, mutta loppu-*n* on kadonnut, esim. vK *armotoi* 'huoltajaton', *kertmatoi* 'kertaamaton', *likmat|oi* 'nousematon (leipä)', vE *va|tsatō* 'mitte-raskejalgne', *aa|astō* 'alasti', *jaugatō* 'ilma jalata', *ozatō* 'önnetu', *hamatō* 'arutu', *ozatō* 'onneton', *pitō* 'piitön (harava)'⁸. Tällaisten säännöllisiksi katsottavien

⁶ Main. kirj. s. 73.

⁷ Tarkemmin Tunkelo, VKÄH § 209₂₀.

⁸ Kettunen, LVHA II s. 61.

muotojen lisäksi tavataan vepsässä nominatiiveja, jotka ovat joko obliikvivartalon yleistyksiä tai niiden johdoksia, esim. vÄ Šokšu *so.šatom* 'suolaton', *keletom* 'mykkä', *ozatom* 'onneton', *ozatomaine* 'ibidem', vK Korvoila Kettunen *vägetoimaine*.

Y ks. partitiivi on nykyisellään miltei poikkeuksetta mon. nominatiivin kaltainen ja sellaisena vokaalivartaloineen, esim. vÄ Kaskesoja *bardatomad* 'parra-tonta', *šumašatomad*, *hambhitomad*, *holetomad*, *kandotomad* 'kantapäätöntä (sukkaa)', *keletomad* 'mykkää', *liikmatomad* 'nousematonta (leipää)', *meletomad*, *vešetomad* 'kal-peata', *vigatomad* 'virheetöntä', vK Alažagja *bardatomad*, *vigatomad*. Reino Peltolalla on Äänis-vepsän aineistossansa vain yksi rudimenttina säilynyt konsonanttivartaloi-nen partitiivi *oneteint kiškad* 'onnetonta risaa', soimaussana.

Paradigman äänneilalliset vokaalivartaloiset muodot ovat yleisiä, esim. vÄ Šokšu *ozatomale* 'onnettomalle', Kaskesoja *nimetomale* 'nimettömällä (sormella)', Pervakoi *šomatoma(n)* 'luomattoman', vK Šimjärvi *katmatomas peřtiš* 'kattamattomassa pirtissä'⁹. Keski- ja etelävepsässä on kuitenkin muotoja, jotka ovat syntyneet konso-nantti- ja vokaalivartaloisten muotojen kontaminaatiosta siten, että edellisiin kuu-luva *oi* ~ *öi*-diftongi tai sen jatkaja on yleistynyt kaikkiin muotoihin, esim. vK Noidala Kettunen *lugmateimad gašetad* 'lukemattomat sanomalehdet', vE *vöötömäd* 'vöötumad', *jaugatomäd* 'ilma jalgadeta', *hušetomad* 'huuletumad', *sošatomad* 'soo-latumad'¹⁰. Näihin muotoihin kuuluu lisäksi mm. johdostyyppi vK Korvoila Kettu-nen *vägetoimajžed* 'voimattomat'.

Lyydissä on sekä äänneilalliseen *-ttoi-* *-ttoma-* tyyppiin palautuvia muotoja että analogisia siirtymisiä muihin muotoryhmiin. Vepsän muotoihin verrattavia ovat mm. seuraavat Kuujärven murteen ja keskilyydin muodot: Kj yks. nom. *käde|tüö* ~ *-tuo* 'kädetön, käsipuoli', yks. part. ja mon. nom. *käde|tömad* ~ *-tomad*, *nägema|tuo*, *-tomad*, *ostama|tuo*, *-tomad*, lyydK *kođi|tuoi*, *-ttomad*, *heņge|tüöi*, *-ttömäd*, *daņga|tuoi*, *-ttomad*. Näi-den ohella saattaa keskilyydissäkin tavata muotoja, joissa on pitempi loppu: Ph Lm He Hj Hs M *šagamatuoi|ne* ~ *-ne*, *maksamatuoi|ne*, *-ne*, *opastumatuoi|ne*, *-ne*, mikä tyyppi pohjoislyydissä on yleinen ja ilmenee myös joissakin t. kaikissa obliikvisijoissa, esim. Sununsuu *šure|toiine*, *-tošt*, *-ttomad*, *-ttomid*, *aka|toiine*, *-tošt*, *-ttomad*, *-ttomid*, *hū-le|toiine*, *-tošt*, *-ttomad*, *-ttomid*, Bošši *kuorittama|toiine*, *-tošt*, *-toižed*, *-toižid*, *hambhi|toiine*, *-tošt*, *-toižed*, *-toižid* (joskus myös *-ttomad*, *-ttomid*), Tiudia *oza|tuine*, *-tušt*, *-tuižed*, *-tuižid*, *väge|tuine*, *-tūšt*, *-tūižed*, *-tūižid*, Lismajärvi *ozatūine*, *-tušt*, *-tuižed*, *-tuižid*, *vä-ge|tūine*, *-tušt*, *-tuižed*, *-tuižid*. Muodoille, joiden lopussa on *-ne*, ovat analogianlähteen tarjonneet *-inen*-loppuiset nominit, esim. *mad|oiine* ~ *-uoiine*. *ui*, *üi*, *ü* ja *ü*-muodot taas lienevät analogisia sen tyyppisten sanojen mukaan kuin *brihaitšuiine*, *rebinnuiine* jne.¹¹

Kons.-vartaloisesta **-nta* ~ **-ntä*-loppuun palautuvasta partitiivista en ole ta-vannut lyydistä ainoatakaan esimerkkiä. Kun se kuitenkin karjala-aunuksessa esiin-tyy, esim. Suojärvi *izännätöind_ikkunoa*, *emännätöind_elosta elä jumala kuule* KKN II

⁹ Tunkelo, mt. §§ 42, 224.

¹⁰ Kettunen, LVHA II s. 61.

¹¹ Turunen, LMÄH II s. 198.

132: 26, Suistamo *ei ole kütöinda piätenntsiä* KKN II 109: 30, vrt. Salmi Pohjanvalo *malltamattomua* 'taitamatonta', se olisi, paitsi vepsästä, myös lännen puolelta voinut tulla lyydiin.

Syitä, jotka ovat vaikuttaneet karitiivadjektiivien siirtymiseen toisiin muoto-ryhmiin, on yksityiskohtaisimmin käsitellyt E. A. Tunkelo. Todettuaan, että Äänisvepsän Kaskesojan murteessa konsonanttivartaloinen yksikön partitiivi on joutunut syrjään uudemman, vokaalivartaloisen tieltä, hän jatkaa: »Kun tämä uusi partitiivi (*bardatomad, jumanaatomad*) kuuluu aivan samoin kuin saman paradigman mon. nominatiivi, tuntuu siltä kuin sen syntyä olisi erityisesti edistänyt nykyvepsän lukuisissa nominityypeissä vallitseva yks. partitiivin ja mon. nominatiivin yhtäläisyys, mikä on seuraus m.m. vartalossa tapahtuneesta konsonanttien astevaihtelun tasoittumisesta ja partitiivin loppuvokaalin katoamisesta.»¹² Esimerkkeinä tästä kehityksestä ovat mm. sellaiset muodot kuin *akad* 'ak|at, -kaa', *korttad* 'korkea|t, -ta', *korbed* 'kor|vet, -pea'. Lisäsyynä vokaalivartaloisen yks. partitiivin valtaanpääsyyn Tunkelo samalla pitää konsonanttivartaloisten muotojen tuen vähenemistä sen vuoksi, että essiivimuodot ovat käyneet harvinaisiksi ja konsonanttivartaloisen mon. genetiivi kokonaan puuttuu. Tämä selitys koskee kuitenkin ainoastaan partitiiveja, mutta sen piiriin voidaan sisällyttää myös nominatiivit *soinatom, nimetom*, jotka ovat sanojen loppuheittoisia vokaalivartaloja.

Päinvastainen yleistys, johon tähänastisessa tutkimuksessa ei ole kiinnitetty riittävää huomiota, on muodoissa (vK) *lugematšimad* ja (vE) *vötömäd, jaugatömid*, joissa *m:n* edellä oleva *ei* ja *ō* ~ *ö* edustavat, kuten jo edellä mainittiin, konsonanttivartaloisten muotojen *oi* ~ *öi* -diftongia. Samanlaisesta yleistyksestä on kysymys pohjoislyydin muodoissa *hūnetoiñe, vägetöiñe, vägetüñe*. Viimeksi mainittujen muotojen syntyminen on käsittääkseni voinut tapahtua vain edellyttäen, että yks. nominatiivin loppu-*n* on ollut säilyneenä, sillä minkään muun sijan kuin nominatiivin muodot eivät ole voineet olla siirtymistä aiheuttamassa. Alkuaan sananloppuisen *n:n* jälkeen liittynyt *e* on sekín *-inen*-loppuisen nominien analogiaa, vrt. *madoiñe, vagoiñe*. Uusi, *-inen*-johdannaisiin mukautunut nominatiivin muoto on vaikuttanut myös muuhun paradigmaan, murteittain tosin vain yksikön muotoihin, mutta paikoin monikonkin muodostumiseen. Mielenkiintoisen vertauskohdan näille lyydin *-inen*-loppuisille karitiivadjektiiveille tarjoavat eräät suomen kielen muodot, jotka osoittavat, miten kehitys eri tahoilla saattaa kulkea samaan suuntaan, vaikka keskinäisistä kosketuksista ei voi olla edes puhetta. Lounaismurteiden itäryhmästä on merkitty muotoja *həppemätöne, näkemätöne, taitamatone, alastone, onnetone*. Eräissä lausefoneettisissa yhteyksissä saattaa tällöin loppu-*n*:kin esiintyä, esim. Suomusjärvi *taimatatonen koivu*. Sekaantuminen ei yleensä ole ulottunut muihin sijoihin kuin nominatiiviin; kuitenkin on Ojansuulla Paattisista muoto *levotoisempaa*¹³. Samanlaisia karitiivadjektiivien

¹² VKÄH § 42.

¹³ LMÄH II s. 133.

muotoja on myös Lönnrotin sanakirjassa, minne ne ovat Rapolan mukaan tulleet läntisen Uudenmaan ja lähinnä Sammatin murteesta¹⁴.

Etelävepsän ja pohjoislyydin karitiivadjektiivien muodostus osoittaa, että kysymys tämän johdannaistyyppin kehityksestä on perimmältään monitahoisempi kuin Tunkelon selitys edellyttää. Kielessä on useita muita muotoryhmiä, joihin kuuluvissa sanoissa on vastaavanlaisia yleistyksiä joko konsonantti- tai vokaalivartaloisten muotojen hyväksi. Laajan ryhmän muodostavat mm. *-in*: *-ime*-johtimelliset tekimenimet, joiden *n*-loppuinen konsonanttivartalo on yksikön partitiivista häviämässä: alk. *-nta* ~ *ntä* -loppuisen partitiivin tilalle on tullut vokaalivartaloisen partitiivi: vÄ Soutjärvi, Kaskesoja, vK Korbala *avadimad* 'avainta', Kaskesoja *kaudimad* 'verkonkalvointa', *vidimad* 'vidintä' taikka konsonanttivartaloisena vE:ssä *md*- ja vK:ssä (enimmäkseen) *mt*-loppuinen, vE *iškind*, *volind*, vK Šimjärvi *iškimt*, *avadimt*, tai myös *härkint*. Äänis-vepsässä nämä johdannaiset ovat enimmäkseen tyyppiä *härkin*: *härkint*, *iškin*: *iškint*, jos kohta myös siellä tavataan nominatiivissa *m*-loppua, esim. Šo *avadim*, *kaudim*¹⁵. Lyydissäkin näitä muotoja esiintyy, esim. Kenjärvi *avadi|m*: *-md*, Tiudia *härki|m*: *-nt*, Päljärvi *iški|m*: *-nt*. Vepsän ja lyydin muodot ovat näin ollen yleensä samat. Nominatiivissa sanan lopussa ja partitiivissa päätteen edellä esiintyvä *m* on yleistynyt vokaalivartaloisista muodoista, päätteenä taas ainoastaan *d*:tä voidaan pitää äännelaillisenä; *t*-päätteestä jäljempänä. Toinen, vartaloiltaan edellistä vaihtelevampi ryhmä käsittää alkuaan *-an*: *-ame-* ~ *-än*: *-äme-* -loppuisia sanoja, joiden nominatiivin ja partitiivin muodoissa on tai saattaa olla *-ain* ~ *-äin* -aines. Tähän ryhmään kuuluvia sanoja ovat mm. seuraavat: vÄ Šokšu *kūd|ain*, *-man* 'kuutamo', Kaskesoja *läht|äin*: *-man* 'hieho', Kalajoki, Kaskesoja *läül|ein*, *-man* ~ *-men* 'painostava (sää), raskas', *ürd|ain*, *-man* 'astian uurre', Kaskesoja *süd|äin* ~ *-ein* 'sydän'¹⁶. Vrt. lyyd. Kortašši *kūda|in*, *-ind*, Naamoila *kūda|m*, *-men*, Tiudia *lähtä|m*, yks. part. ja mon. nom. *-mäd*, Lismi *lähtem*, Sununsuu *läuleh*, Bošši *läuleh*, *ürd|am*, yks. part. *-äint*. Tiudia *ürd|aim*, *-ind*, Sununsuu *süd|äin*, *-äind*, Kenjärvi *süd|aim*, *-äimd*, Kortašši *süd|äin*, *-änd*. Kuten jo tässä mainituista näytteistä käy ilmi, tämän muotoryhmän sanoissa on samanlaista diftongin ja lyhyen vokaalin vaihtelua kuin karitiivadjektiiveissa. Kun näissä sanoissa esiintyvää diftongia kuitenkin pidetään myöhäsyntyisenä¹⁷, on ilmeistä, että analoginen yleistys on tapahtunut muiden, vanhempien esikuvien mukaan, ja sellaisia ovat olleet esim. juuri karitiivadjektiivit. Yhtäläisyys näiden eri muototyyppien välillä ei kuitenkaan rajoitu pelkästään vokaaliston alalle.

Kaikissa viimeksi käsitellyissä muotoryhmissä esiintyy ainakin murteittain *t*-päätteistä yks. partitiivia, vK *iškimt*, vÄ *härkint*, lyydK *ürdaint*. Tämä päätte, joka on päässyt vallitsevaksi vÄ:ssä ja vK:ssa ennen kaikkea *e*-vartaloisten sekä *-la* ~ *-lä*, *-na* ~ *-nä* ja *-ra* ~ *-rä* -loppuisten sanojen partitiivin muodoissa, ei ole soinnillisten äänteiden jäljessä äännelaillinen, ellei se edusta nimenomaan alkuperäistä gemi-

¹⁴ Suomi V 17 s. 252.

¹⁵ Tarkemmin Tunkelo, mt. §§ 202₃, 209₁₃, 224₇.

¹⁶ Tarkemmin Tunkelo, mt. § 209₂₁.

¹⁷ Rapola, Suomi V₁₇ ss. 261—275 ja häneen yhtyen Tunkelo, VKÄH § 209₂₁.

naatta-*t*:tä, kuten on laita veps.-lyyd. tp:ssä *ont* 'ontta', *part* 'partta'.¹⁸ Karitiiviadjektivien konsonanttivartaloissa muodoissa partitiivin *t*:n myös odottaisi esiintyvän, joskaan ainoa vepsästä käytettävissä oleva esimerkki, Reino Peltolan vÄ:stä merkittävä *onetiint kiškad* ei asiaa tältä kannalta valaise, sillä välittömästi *k*:n edellä myös *d* lausefoneettisista syistä on muuttunut *t*:ksi. Se seikka, että *t*:tä tavataan mm. muodoissa *iški|mt* ~ *-nt*, *härki|mt* ~ *-nt*, tekee kuitenkin todennäköiseksi saman päätteen aikaisemman esiintymisen myös niissä. Merkille pantavaa niinkään on, että mainituissa *t*-päätteisissä partitiiveissa päätettä edeltävä vartalo on nominatiivin kaltainen, niinkuin se on laajemmaltikin *t*-partitiiveissa, esim. vepsÄ Šokšu *hattar* : *hattart*, *ikkun* : *ikkunt*, *kukkor* : *kukkort*, *vel* : *velt* ja edelleen *soi* : *soit*, *huul* : *huult*, *kel* : *kelt*. Ainoana erona muotojen välillä on siten partitiivin *t*-päätte. Niissä karitiivijohdannaisissa, joissa nykyisellään vallitsee taivutussuhde *soiatom* : *soiatomad*, *nimetom* : *nimetomad*, on mukautuminen vokaalivartoiisiin muotoihin todennäköisesti tapahtunut ensin partitiivissa, jota nominatiivi sitten on seurannut, koska tämä muuten olisi jäänyt ainoaksi paradigman konsonanttivartaloiseksi muodoksi. Toisaalta taas, kun nominatiivi oli säilyttänyt diftongin + *n*-lopun, saattoi tapahtua mukautumista *-inen*-johdannaisiin, jolloin muodostui lähtökohta uusille paradigmanmuodoille, joko vain yksityisille sijoille (lyyd. Sununsuu *dūret|oiine*, *-ošt*, mutta *-ttomad*, *-ttomid*) tai kokonaan uudelle paradigmallekin (lyyd. Tiudia *ozat|uiine*, *-ušt*, *-uižed*). Kun uudismuodostusten rinnalla on myös vanhempia muotoja, paradigmat ovat harvoin säännöllisiä.

Suppeasta levinneisyydestä päätellen nykyinen monimuotoisuus on nuorehko ilmiö.

¹⁸ Ks. Kettunen, Suomen lähisukukielten luonteenomaiset piirteet, s. 32. Ks. myös sama, EKÄH § 16, Collinder, Über d. finn.-lapp. Quantitätswechsel I ss. 27—28, Posti, GLL ss. 214—218 ja Tunkelo, VKÄH § 42 2—5.

Les adjectifs du vepse et des patois dits lydiens indiquant le manque ou l'absence et leur passage dans d'autres groupes formels par voie d'analogie

par AIMO TURUNEN

Les adjectifs indiquant le manque ou l'absence dans les langues finnoises de la Baltique avaient en protofinnois les formes du type **kalattoin*: **kalattoman*: **kalattointa*, ('dépourvu de poissons'), **kädettöin*: **kädettömän*: **kädettöintiä* ('dépourvu de mains'). La forme antérieure de l'affixe a été *-ttoim* (< **-ttaim*: **-ttama*), et l'on peut constater que ces éléments sont fort anciens en examinant ceux qui leur correspondent dans les langues apparentées plus éloignées.

En vepse et dans les patois dits lydiens on trouve l'affixe indiquant le manque ou l'absence rattaché aussi bien au radical du singulier que du pluriel, par ex. dans le vepse d'Onéga *korvatšin* 'qui n'a qu'une oreille', *korvitšin* 'qui n'a ni l'une ni l'autre oreille', ex. *korvitšin mats* 'récipient en bois sans oreilles (anses)'. Toutes les langues finnoises de la Baltique ont des adjectifs indiquant le manque ou l'absence basés sur le radical du singulier, et on en a également trouvé qui étaient formés sur le radical du pluriel partout ailleurs sauf en livonien. Dans le finnois littéraire moderne, ces derniers sont rares, mais on en trouve des exemples dans l'ancien finnois littéraire ainsi que dans les dialectes de l'Ostrobotnie, du Häme et du Savo. L'existence de ces deux types est un fait ancien dans les langues finnoises de la Baltique. Heikki Ojansuu était d'avis qu'il remontait au protofinnois et l'auteur de l'article se range de son côté.

Un autre fait caractéristique aux adjectifs du vepse et des patois lydiens indiquant le manque ou l'absence est qu'ils passent dans d'autres groupes formels. Dans certains cas, ce passage ne s'est effectué que pour quelques cas, dans d'autres, il a affecté tout le paradigme. C'est dans les cas qui, à l'origine,

avaient un radical consonantique, que l'on trouve le plus d'hésitation; ce sont le nominatif et le partitif du singulier, qui ont dans une large mesure pris le radical vocalique apparaissant dans les cas obliques (vepse nom. s. *soŋatom* pour *soŋatši*, *šimetom* pour *šimetši*, part. s. *soŋatomad* pour *soŋatšin*|*d* ~ *-t*, *šimetomad* pour *šimetšin*|*d* ~ *-t*). Dans les patois lydiens du nord, les adjectifs indiquant le manque ou l'absence ont passé dans le groupe des mots ayant le suffixe *-inen*, par ex. Bošši *suoŋat|one*, *-oižen*, *-ošt*, etc. Le point de départ de cette formation analogique a été la forme du nominatif qui se terminait en *-n*.

L'auteur examine les causes des changements analogiques et constate, se rangeant de l'avis d'E. A. Tunkelo, qu'une influence considérable est due au petit nombre des formes à radical consonantique du paradigme. Les adjectifs indiquant le manque ou l'absence ne sont pourtant pas le seul groupe formel qui ait été affecté par un changement du radical. Les noms d'instrument munis du suffixe *-in*: *-ime*, les mots formés au moyen de l'affixe *-an*: *-ame*, ainsi que certains substantifs terminés en *-la* ~ *-lä*, *-na* ~ *-nä*, *-ra* ~ *-rä* sont dans une position identique. Pour tous ceux-ci, on trouve aussi un partitif en *t*, par ex. *härki|mt* ~ *-nt*, de *härkin* 'objet servant à mélanger les pâtes, les bouillies', *ikkunt* de *ikkuna* 'fenêtre', *hattart* de *hattara* 'bouffée de fumée, petit nuage', et l'auteur considère que ce phénomène n'est pas conforme aux lois phonétiques; en outre, il a eu une influence sur les radicaux originaux. L'abondance et la variété de formes que l'on trouve dans la langue moderne est un phénomène relativement récent, d'après ce que l'on peut juger par l'extension limitée des nouvelles formations.